

Kovács Sándor

Az unitárius lelkészi oklevél metamorfózisa 1621–2021 között

A lelkészi szolgálatot vállalók életének kiemelkedő eseménye a lelkésszé avatás vagy népegyházi kifejezéssel élve, a papszentelés. A protestáns egyházak szóhasználatában megmaradt ugyan a lelkész- vagy papszentelés kifejezés, de a római katolikus egyház gyakorlatával ellentétben ez nem szentség, hanem az egyház által gyakorolt szertartás, *ritus ecclesiasticus*. E kötet ünnepeltjét közel négy évtizede rendelték ki lelkészi szolgálatra, az őt köszöntő tanulmányomban az unitárius paprendelés (ordináció) gyakorlatáról, illetve a lelkészi oklevél és eskü szövegének változásairól értekezem röviden.

A lelkészek felszenteléséről, kirendeléséről a korabeli, kéziratban maradt protokollumok mellett a nemrégiben közzétett egyháztörténet harmadik kötete tartalmaz nélkülözhetetlen adatokat.¹ Az erdélyi unitáriusok történetét összeállító Kénosi Tózsér János és Uzoni Fosztó István, majd a munkájukat folytató Kozma Mihály és János szorgalmának köszönhető, hogy 1631-től rendelkezésünkre áll a felszentelt unitárius papok névsora. Ez protestáns viszonylatban is jelentős, és értelmiségtörténeti szempontból sem elhanyagolható teljesítmény. Az evangélikus és református gyakorlathoz hasonlóan az unitárius lelkészeket is a konzisztoriális – rendszerint zsinati vagy főtanácsai – gyűléseken szentelték fel. Ennek igazoló okmányai azok az egyleveles nyomtatványok, bizonyítványok, latinul testimonialisok, confirmatoriák (a református egyházban ezek az ún. formaták), amelyeket a zsinat a püspök aláírása és pecsége alatt adott ki. A ritkaságnak számító fennmaradt példányokat a Magyar Unitárius Egyház Kolozsvári

¹ Uzoni Fosztó István – Kozma Mihály – Kozma János: *Az erdélyi unitárius egyház története*. III/1. Fordította Márkos Albert, a fordítást a latin eredetivel egybevetette és kiegészítette Balázs Mihály. s. a. r. Hoffmann Gizella – Kovács Sándor – Molnár Lehel. *Magyar Unitárius Egyház – Magyar Unitárius Egyház Magyarországi Egyházkerülete – Országos Széchényi Könyvtár*, Budapest–Kolozsvár 2018, 799–834.

Gyűjtőlevéltára őrzi. Az RMNY. 4. kötetében 3494. szám alatt ismertették a Hévízi István számára kiállított bizonyáglevelet. Molnár Lehel főlevéltárnok érdeme, hogy az utóbbi években újabb okleveleket bányászott elő.

Mielőtt a nemrégiben előkerült nyomtatott oklevelekről szólnék, megemlítem, hogy a legkorábbi kéziratos másolatban maradt ránk. Molnár Lehel hívta fel a figyelmem a Radecke Bálint püspök idejében Rákosi János részére 1626. június 28-án kiállított dokumentumra. Hálásan köszönöm, hogy az általa átírt szöveget rendelkezésemre bocsátotta, és publikációra önzetlenül átengedte.² Noha

² Az oklevél betűhú szövege:

„Valentinus Radecius, Superintendens Ecclesiarum in Transilvania unum verum Deum solum Patrem, et Filium ejus Jesum Christum, in Spiritu Sancto pure profiten[tes], nec non Claudopolitanae Ecclesiae Pastor, universis et singulis haec visuris et lecturis Salutem in Domino etc. Nihil magis necessarium est in societate hominum, quam verbi divini annunciatio et predicatio, nam sine voluntatis divinae cognitione, nec supernae illius regenerationis in hoc saeculo, nec aeternae beatitatis in futuro participes fieri possumus. Sed apprime etiam necesse est, ut pure atque sincere Evangelica doctrina tradatur, alioqui enim pro cibo animarum venenum porrigitur, et loco vitae mors aeterna ministratur.

Iam, cum tam multi inveniantur, qui ad praedicandum currunt cum non sint a Domino missi, quique Ecclesiasticas dignitates ambiunt sua magis commoda quam aliorum salutem quaerentes, summa ratione et sapientissimo consilio inde ab initio in domo Dei fuit provisum, ne quibusvis promiscuae docendi et alios ecclesiasticos ritus adminidstrandum locus pateret; sed ii tantum potestatem gregem Domini pascendi acciperent, quorum explorata, per episcopos et seniores Ecclesiarum tum doctrina, tum morum integritas fuisset. Cum igitur honestus hic et pius vir Joannes Rákosi, a nobis diligenter more solito, in publica Synodo de praecipuis et necessariis doctrinae coelestis capitibus examinatus, luculentum eruditionis suae specimen dederit, et vitae probatae honestum habeat testimonium, potestatem illi facimus (quod faustum felixque sit) in Ecclesiis confessionem nostram approbantibus, publice Dei verbum docendi, caeteraque Ecclesiastica munera obeundi. Atque hoc nostrum testimonium apud omnes illi prodesse volumus, ut pro fideli verbi Dei ministro, legitime cum impositione manuum presbiterii a nobis ordinato, ecclesiae nostra ipsum agnoscant, convenientique honore prosequantur, ac debitam denique obedientiam ei praestent. Deus autem benignissimus, pater ille luminum, ministerium ipsius efficax esse jubeat, nominis sui sanctissimi gloriam, et multorum hominum aeternam salutem.

Gratia et pax cum omnibus vobis, Amen. Thorda in Synodo Generali, die XXVIII mensis Junii, anno Christinati M. DC. XXVI. Valentinus Radecius Superintendens mp.”

A szöveghez Molnár Lehel a következő megjegyzést fűzte: „A pecsétes oklevelet Kelemen Lajos rendezetlen hagyatékában találtam 2007 decemberében. Az oklevelet dr. Borbély Sámuel tordai orvos adományozta valószínűleg Kelemen Lajosnak. Balázs Mihály az átírt szövegemet

Radecke püspök nevével és aláírásával nem került elő még nyomtatott paprendelési oklevél, nem zárnam ki annak lehetőségét, hogy a Heltai officina ne bocsátott volna ki egzemplárokat. A Radecke püspök szolgálata idején, 1626-ban összeállított egyházi rendtartás, az ún. *Disciplina Ecclesiastica* az ordináció kérdésével is foglalkozott. A *Disciplina* első része a *Papjelöltek kötelessége* (*De officio ordinandorum*) cím alatt kilenc pontban foglalta össze, milyen feltételek kell hogy teljesüljenek a papok megválasztásában és kirendelésében, ezek az oklevél szövegéből is visszaköszönnek. Az 1694-ben kinyomtatott rendtartás a hetedik pont elhagyásával szó szerint megismételte ezeket.³

Az 1626-os Radecke-féle rendtartásban a következő feltételek teljesülése mellett bocsátották szentelésre a lelkészjelölteket: 1. Ha feddhetetlen, igaz életűek; 2. Ha belekóstoltak a tudományba; 3. Ha nincsenek alávétve azoknak a hibáknak, amiket Pál apostol az 1Tim 3-ban kárhoztat; 4. Ha a keresztény vallás főbb pontjairól legalább közepes szinten, a káté alapján bizonyosságot tudnak tenni; 5. Ha a sákramentumokat, az egyház rejtelmes jeleit (*signa mystica Ecclesiae*) a zsinat által előírt formában szolgáltatják ki; 6. Ha Isten igéje nyomán az egyház által elfogadott keresztény tudományt minden részében elfogadják és aláírják;⁴ 7. Ha hiszik és vallják, hogy az Újszövetség nemcsak az apostolok korára vonatkozik, hanem érvényes, és az is marad Krisztus eljövételéig;⁵ 8. Ha megígérik, hogy semmit nem újítanak; 9. Ha az egyházi fegyelemnek magukat teljesen alárendelik.

A kirendelését kérő lelkészjelölt, miután a zsinat előtt megígérte, hogy mindezeket teljesíti, felment a szószékre, és a Bibliából vett valamely tárgyról rövid beszédet mondott.⁶ Ezt követően került sor a felszentelésre. A jelöltek egyenként mentek ki a templom piacára, ahol a leendő lelkész letérdelt, itt az esperesek és a

összeolvasta az eredetivel, és 2008. febr. 10-én küldte vissza Szegedről.” Kézirat a Magyar Unitárius Egyház Kolozsvári Gyűjtőlevéltára (a továbbiakban: MUEKvGyLt) Kelemen Lajos hagyatékában.

³ *Disciplina Ecclesiastica in usum Ecclesiarum Unitariorum in Transylvania dispersarum conscripta. Claudiopoli, Ex Officina Nicolai Kis M. Tótfalusi, Anno 1694, 13–15.*

⁴ Az Almási-féle rendtartásban a 6. pont szerint a kirendelendők megígérik, hogy sem nyilvánosan, sem magánosan a konzisztorium tudta nélkül semmit nem újítanak. A Radecke-féle rendtartásban ez a 8. pont alatt szerepel.

⁵ Ez a pont nem került be az 1694-es rendtartásba, ez kifejezetten a nonadorantisták és szombatosok ellen szólt, Radecke idejében még volt relevanciája, Almási korában már nem, talán ezért is hagyták el.

⁶ Uzoni Fosztó István – Kozma Mihály – Kozma János: i. m., III., 771.

püspök a kezüket a lelkészjelölt fejére tették, és megáldották. Ezután a felszentelt elmondta az ünnepélyes fogadalom szövegét, majd a püspök átadta a felszentelést igazoló oklevelet (confirmatoriát).

A legkorábról fennmaradt nyomtatott lelkészi oklevelet Sepsiszentgyörgyi Beke Dániel püspök aláírásával és pecsétjével 1637. július 29-én a tordai zsinaton állították ki Sárdi Nagy János dicsőszentmártoni pap részére.⁷ Az oklevélen kézírással olvasható *Johannem Nagj Sardi* neve, a kirendelés helye – *in Düczöszenmartoni* –, a végén pedig a zsinat dátuma és helyszíne: *Datum Thorda in ge[ne]rali nostra congregatione die 29 Julij, anno nati Christi 1637* és a püspök aláírása: *Daniel Beke Sepsiszentgeorgj superintendens mpria*. Sárdit 1634. július 1-jén Torockószentgyörgyre rendelték papnak,⁸ 1637-ben mint dicsőszentmártoni papot szentelték fel, 1643-ban a küllői egyházkör esperesének választották.⁹ 1658-ban tragikus körülmények közt halt meg, Kerelőszentpálnál lemészárolták a törökök.¹⁰

Sepsiszentgyörgyi Beke Dániel püspök idejéből ismert még egy paprendelési oklevél, ezt 1647. június 11-én a tordai zsinaton Szentmihályi Gál Mihály vajdakamarási pap részére állították ki.¹¹ Az oklevél bal sarkában kézzel írott latin nyelvű megjegyzés szerint Gál Mihály 1679-ben, 65 évesen tért meg az égi hazába. Az oklevél végén a kinevezés dátuma és a püspök aláírása olvasható. Az 1637-es és az 1647-es szignó között jelentős eltérés van, nem tudtam eldönteni, melyik származik a püspöktől, ám az is lehetséges, hogy tíz év alatt változott a Beke duktusa. A szedéstükör az iniciálé nélkül 26 x 14,5 cm-es, a lapon haránt van nyomtatva. A sávozott háttérű, virágdíszes, keretezett 25,5 x 25,5 mm-es D iniciálé a Heltai nyomda jellegzetessége.¹² Vízkeleti Andrásné Ecsedy Judit azonosította a

⁷ MUEKvGyLt, Reg. A–A[76]–14.

⁸ *Fasciculus Rerum Scholasticarum Collegii Claudiopolitani Unitariorum 1626–1696. 1. Journals of the years 1626–1648.* Prepared and arranged by Edit Dományházi – Miklós Latzkovits, József Attila University, Szeged 1997, 64. Kéziratban Fasc. I., 130.

⁹ *Protocollum Generale Consistorium I.* (1629–1736), 33. MUEKvGyLt, kézirat.

¹⁰ Benczédi Gergely: A tordai unitárius algyrnásium igazgatói 1576–1888. In: *Keresztény Magvető* 24 (1889/1), 17.

¹¹ MUEKvGyLt, Reg. A–H[104]–85.

¹² Az oklevél betűhív szövege (a kézzel írt részeket kurzívval jelölöm):

„DANIEL BEKE SEPSISZENTGYORGI SUPERINTENDENS, SENIOPRESQUE ECCLESIAE UNUM VERUM DEUM PATREM, ET Filium ejus Iseum Christum, per Spiritum Sanctum in Transylvania profitentium, Universis & singulis praesentes hasce visuris ac lecturis salutem & benedictionem in

nyomdát, e helyen is köszönetet mondok önzetlen szakmai segítségéért. Az oklevelek azonosak, és a Heltai-nyomda betűkészletével készültek, szövegükben azonban eltérnek a Radecke által kiállított confirmatoriától. Szentgyörgyi Beke Dániel huszonöt évre terjedő püspöki szolgálata (1636–1661) alatt ötvenegy lelkész felszenteléséről van adatunk. A két oklevél kiadása között eltelt tíz esztendő, de még mindig ugyanazt a nyomtatványt használták, ebből joggal feltételezhető,

Domino. Iam inde an initio satis aperte constat cuique; sacrarum literarum seriem introspectenti, Deum sapientissimum quodocunque voluntatem suam Ecclesiam & plebi suae fideli apertam & annunciatam esse voluisset; praecones verbi sui, in quibus sibi foret complacitum, vocavisse; vocatos & ordinatos ad id exequendum verbi ministerium misisse. Imo vero graviter in illos invectum esse, qui spontaneo suo ductu ejusmodi sancto ministerio semet ingessissent, venissent non vocati, non missi cucurrissent. Adeoque consilium hoc suum ita semper exercuit ac exeruit Deus, ut nunquam penitus intermiserit. Ille idem Deus Iesum Christum, quem ante jacta mundi fundamenta apud se elegerat ad offerendum & propalandum miseris hominibus salutare illud paternae misericordiae foedus ac testamentum; ad officium illud eminentissimum in temporis plenitudine ordinavit, ordinatum unctione spiritus sui sancti inauguravit, inauguratum solenni propriae testificationis propemptico in mundum misit. Qui denique Iesus Christus Dominus noster paterni consilij scientissimus, idem Deo & Patri suo in vocandis, mittendisque ad evangelicae veritatis professionem legatis, exercuit, discipulos sibi & Apostolos elegit, electos et ordinatos emisit. Atque adeo haec divinitus incepta ac sancita constitutio, ritusque per omnes Apostolos, Apostolorumque successores in Ecclesia Dei sub vexillo Iesu Christi congregata perpetuo conservatus est ac usurpatus, ut ita scilicet omnia decenter in Ecclesia fierent. Hic idem ritus tam hactenus, quam etiam in posterum ad usque tempus consummationis omnium in Ecclesijs bene ordinatis perduravit, estque perduraturus. Vt vero hujusmodi Ecclesiasticae personae, verbique ministri suae vocationis, ordinationis ac missionis per nos, nostrosque Antecessores spiritus sancti instinctu factae, publicum etiam et visibile testimonium haberent conventissimum utique et constitutionibus nostris Ecclesiasticis congruentissimum esse duximus. Quare praesentium tenore contestatum esse volumus harum exhibitorum Reverendum *Michaelem Gál de Sz: Mihály in Vaida Kamaras Ministrum* solenni ritu, receptaque & stabilita lege, ordine ac constitutione implorato a Deo Patre super eum Spiritus sancti dono, manuumque nostrarum publica capiti ejus impositione, a nobis ad annunciationem Evangelij Filij DEI, ministeriumque verbi divini publicum vocatum esse, et ordinatum. Concessam a nobis insuper illi facultatem & libertatem omnia misteria fidei et religionis nostrae Vnitariae, super immobili fundamento Christo Jesu aedificatae suis locis docendi, interpretandi, profitendi, quatenus tamen ne vel apicem ab agnita nostrae confessionis veritate recedat. In quorum fidem praesentes hasce testificatorias conferendas et extradandas duximus.

Datum Thorda in generali nostra congregatione die 11 Junij Anno nati Christi 1647.

Daniel Beke Sepsi Zent Giorgj
Superintendent mp.

hogy legalább ötven példányban nyomtatták ki. Beke Dánielt Járai János kolozsvári pap követte a püspöki székhelyben, ám ő mindössze három hónapot állt az egyház élén. Megválasztásakor, 1661. április 7-én a désfalvi zsinaton huszonnégy lelkészt szentelt fel. Ekkor vezették be azt a szokást, hogy a felszenteltek nevüket saját kezűleg beírták a protokollumba.¹³ Nincs adatunk arra nézve, hogy Járai életében kinyomtatták volna a confirmatoriát.

A következő püspök, Nagysolymosi Koncz Boldizsár huszonegy évre terjedő szolgálata alatt (1661–1684) összesen nyolcvanhét lelkészt szentelt fel. Ebből az időből két oklevél áll rendelkezésünkre, az első Hévízi B. István nevére 1669-ben, a Küküllő megyei Kissáronon kiállított oklevél.¹⁴ Ezen a zsinaton ígérték meg a kolozsvári eklézsia küldöttei, hogy kinyomatják a *Disciplinát* és a szenteléskor használatos conformatoriát.¹⁵ Az egyházi rendtartás kiadására nem került sor, és lelkészi oklevelek nyomtatásáról sincs adatunk, hacsak nem tekintjük annak a kolozsvári eklézsia számadáskönyvében 1669. július 14-éről olvasható kiadási tételt: „*Thobiás Deák úrnak attunk patrónus uraink hagyásából két kötés papirosért kilenc forintot.*”¹⁶ Ez nem bizonyíték arra, hogy a papirost az oklevelek nyomtatásához vásárolták, de talán nem minden alapot nélkülöző feltételezés. A református gyakorlat szerint a formatákat mindig az adott év tavaszán nyomtatták, amikor a zsinati meghívókat is kiküldték.¹⁷ Az unitárius gyakorlat az lehetett, hogy a nyomdásztól egyszerre nagyobb mennyiséget rendeltek, ezért a dátumot nem nyomtatták az oklevélre, hanem kézzel ráírták.

Koncz Boldizsár püspöksége alatt bocsátották ki azt a második oklevelet is, ami nemrégiben került elő. Az 1679. június 22-én Árkosi Czenti Mihály nevére

¹³ Lásd *Protocollum Generale Consistorium I.* (1629–1736), 60. MUEKvGyLt, kézirat.

¹⁴ RMNY 4., 3494.

¹⁵ Kénosi Tőzsér János – Uzoni Fosztó István: *Az Erdélyi Unitárius Egyház története II.* Fordította Márkos Albert, a fordítást a latin eredetivel egybevetette Balázs Mihály, s. a. r. Hoffmann Gizella – Kovács Sándor – Molnár B. Lehel, a térképeket készítette Elekes Tibor. Erdélyi Unitárius Egyház, Kolozsvár 2009, 524–525.

¹⁶ A kolozsvári unitaria eklézsia egyházfainak számadásai a Piatzi nagy tempom körül levő boltok, fa-kamarák és harangozás jövedelmeiről 1655-től 1676-ig B. kötet, kézirat, a kolozsvár-belvárosi unitárius egyházközség tulajdona. A levelek számozatlanok.

¹⁷ Kurta József-Tibor: Református lelkészi oklevél 1702-ből. In: *Református Szemle* 107 (2012/6), 702.

kiállított oklevél több kérdést is felvet.¹⁸ Ezen a dátumon ugyanis sem generális, sem parciális zsinatot nem tartottak, és a felszenteltek között nincs Árkosi Mihály nevű lelkész. Az oklevél, a korábbi gyakorlattól eltérően csak a keltezés dátumát rögzítette, a kiállítás helyét nem. Minden valószínűség szerint utólag és hibásan töltötték ki. A protokollum tanúsága szerint egy esztendővel korábban, 1678. június 19-én a haranglábi zsinaton került sor Árkosi Mihály felszentelésére. Az unitárius lelkészek jegyzékében a 17. század második feléből két Árkosi Mihályról van tudomásunk, egyiket 1665-ben, másikat 1678-ban szentelték fel, valószínűleg ez utóbbi volt Árkosi Czenti Mihály. Neve ebben a formában csak az oklevélen fordul elő, a protokollum Árkosi Mihály néven emlegeti, ezért nem lehetünk biztosak abban, hogy melyik Árkosiról van szó. 1671 júniusában a kövendi zsinaton Árkosi Mihály jánosfalvi pap 50 dénárt adományozott a tordai iskola részére.¹⁹ Az 1690-es években Árkosi Mihály a felső-fehéri egyházkör esperese, olthévízi lelkész volt.

Az oklevelek szedéstükre az iniciálé nélkül 25,5 x 16 cm. A 40 x 40 mm-es B iniciálé és a betűk típusa alapján – V. Ecsedy Judit szíves közlése – Szenci Kertész Ábrahám nyomdájában készültek 1668 táján Szebenben. A két oklevél kiadása között eltelt tíz évet, illetve a Koncz Boldizsár püspök alatt felszentelt lelkészek számát tekintve feltételezhetjük, hogy legalább száz vagy ennél is több példány készült.

Nagysolymosi Koncz Boldizsár 1684-ben bekövetkezett halála után a század utolsó évtizedéig három püspök váltotta egymást, de egyikük sem ült öt évnél hosszabb ideig a főpásztori székben, ezért nem tartom valószínűnek, hogy a confirmatoriákat kinyomtatták volna. Almási Gergely Mihályt 1692 novemberében választották püspöknek, és több mint harminc esztendeig állt az egyház élén. Az ő idejéből még nem került elő egyetlen lelkészi oklevél sem, de nehezen hihető, hogy ilyen ne készült volna, annál is inkább, hogy az unitáriusok 1697-től saját nyomdát állítottak fel. Másik érv a kinyomtatás mellett az 1723. június 23-án tartott bágyoni zsinat végzése, amely szerint a felszentelt lelkészek egy forintot tartoztak fizetni a püspöknek a lelkészi oklevél taksája címén.²⁰

A 18. századból két lelkészi oklevél került elő, mindkettőn Szentábrahámi Lombárd Mihály püspök aláírása olvasható. Szentábrahámot 1737-ben

¹⁸ MUEKvGyLt, Reg. A–H[100]–2.

¹⁹ Protocollum Generale Consistorium I. (1629–1736), 83., kézirat MUEKvGyLt (a továbbiakban Protocollum... I.)

²⁰ Uo. 307.

választották püspökké, három esztendővel később, 1740-ben a szentbenedeki zsinat intézkedett a lelkészi oklevelek kinyomtatásáról: „*Minthogy antiquitus in usu volt, hocy az consecratusoknak confirmatoria adassék, de quo casu interrumpaldott volt, végeztetett azért, hocy a modo imposterum tempore consecrationis adassék minden consecratusoknak, melyet is felváltsanak fl. h. 1. et dr. 2.*”²¹ Kozma Mihály és Kozma János szerint 1723 után a nyomtatott bizonyságlevelek elfogytak, és az új püspök a háromszéki egyházkörben egy hordóban elásva fedezett fel egy példányt, amelynek alapján az új oklevél készült.²² Azon a püspök neve nincs kinyomtatva, helyette ez áll *Superintendens Unitariorum in Transylvania existentium* etc. a további szöveg betű szerinti megismétlésével. A stilizált indás háttérrel díszített kurzív S iniciálét, úgy gondolom, a brassói nyomda használta 1740 táján. Az 1740-es zsinati végzés értelmében valószínűleg már a következő évben kinyomtatatták az okleveleket, a betűk kopottak, és sajtóhiba is akad bennük. A szedéstükör iniciáléval együtt 25,5 x 13 cm, az S iniciálé 35 x 35 mm.

A korábbi oklevelet 1753. június 20-án a kénosi zsinaton Kénosi Tózsér János tordai igazgató számára állították ki. Az erdélyi unitárius egyháztörténet kontinuatorai, a Kozmák ezt be is köttették egyháztörténetükbe. A második oklevelet két évvel később, 1755. június 18-án a felsőszováti zsinaton állították ki Gálfalvi István zsuki pap részére.²³ Gálfalvi 1755-ig mester volt Énlakán, 1755-ben felszentelték, és papnak ment Zsukra. 1758-ban a kolozsvári generális konzisztórium az udvarhelyszéki egyházkörhöz tartozó gagyi eklézsiába rendelte.²⁴ 1768 januárjában meghívták a keresztúri egyházkör pipei egyházközségébe, de mert az ott való papot, Buzogány Mártont nem mozdították el, Gálfalvi is előző állomáshelyén kellett volna maradjon.²⁵ Ő azonban a konzisztórium végzése ellenére átment Pipére,²⁶ Buzogányt pedig nem lévén mit tenni, Gagyba rendelték papnak.

Az 1740 után kinyomtatott oklevelek szövegén és formáján Agh István püspök alatt (1758–1786) változtattak. Ő volt az, aki az első szertartásrendet

²¹ Protocollum Generale Consistorium II. (1737–1777), 9., kézirat MUEKvGyL (a továbbiakban Protocollum... II.

²² Uzoni Fosztó István – Kozma Mihály – Kozma János: i. m., III. 804.

²³ MUEKvGyLt jelzet nélkül.

²⁴ Protocollum... II., 159.

²⁵ Uo. 272.

²⁶ Uo. 308.

elkészítette, amelyet 1767-től a 19. századig használtak. A *Modus rerum agenda-rum...* címet viselő kéziratos rendtartás a lelkésszentelés eljárását nem szabályozta, mert azt már 1751-ben meghatározták.²⁷ A huszonegy pontból álló „*sinatról való instructio*” 19. pontja „*a candidátusok consecrátiójának processusát*” írja le. A konzisztórium (zsinat) munkálatai befejezése után a lelkésszentelés rendszerint szerdán reggel zajlott – a zsinatra szombat estére kellett megérkezni –, reggeli „*prédikáció és éneklés*” után a következő rend szerint:

A *Vidám szívvel...* kezdetű dicséret²⁸ eléneklése után (1697-től szerepel énekeskönyveinkben) az erre kijelölt lelkész prédikált. Ezt követte a *Hallgass meg minket...* kezdetű invokáció. Ezután így következett a consacratio:

1. A főjegyző az elnöki asztal mellől felolvasta a zsinaton felvett jegyzőkönyvet.

2. A püspök bemutatta a konzisztóriumnak a felszentelendőket, eléjük tárta a papi szolgálat nehézségeit, és figyelmeztette őket, hogy szándékuktól a fogadalmom letétele előtt elállhatnak.

3. Azután azok, akik kitarottak szándékuk mellett, nevüket beírták a zsinat jegyzőkönyvébe. 1832-től a felszentelt lelkészek *Az unitárius felszentelt papok anyakönyvébe* írják be nevüket.²⁹

4. A jegyzőkönyv aláírása után fogadalmat (votum) tettek.

5. Ezután a templom piacán egyenként letérdeltek, és az esperesek és a püspök kezüket fejükre téve könyörögnek értük.

6. Ezek végeztével a püspök átnyújtotta a felszentelteknek az oklevelet.³⁰

Agh István püspök alatt a lelkészi oklevelek szövegét megkurtították, a hosszú bevezetést elhagyták és csak a szigorúan vett *testimoniálist* őrizték meg. Ebből a korszakból nem került még elő példány, azonban a 19. századból két oklevél is

²⁷ Uo. 97–99.

²⁸ Az ének szerzője ismeretlen, a versfők összeolvasása után ezt kapjuk: *Vallástételem illien*. Minden bizonnyal 1697-től ezt énekelték lelkésszenteléskor.

²⁹ A kolozsvári főtanács 1809. január 3-án elhatározta, hogy a felszentelendők részére külön anyakönyvet készítet, és abba a protokollumokból bemásoltatja az addig felszenteltek nevét. Lásd *Protocollum Generale Consistorium VI.* (Az unitarium fő consistorium' jegyző-könyve. Folytattatik az 1804dik Eszetendőbeli [Így!] júniusnak 23dik napjától fogva), 291. Körmöczy János a jegyzőkönyv utolsó oldalaira, hasábonként folytatva az oldalszámozást (477–510), az 1830-as évvel bezárólag gondosan lemásolta a neveket. 1641-től kezdődően 1830-ig zsinatról zsinatra haladva összesen 752 unitárius pap neve olvasható.

³⁰ Uzoni Fosztó István – Kozma Mihály – Kozma János: i. m. III., 803.

fennmaradt, ezek a kolozsvári református nyomdában készültek. A korábbi Zsigmond Albert oklándi lelkész részére 1805. június 27-én állították ki az ürmösi zsinaton. Az oklevélen a konzisztórium nyolcszögű, latin nyelvű papírfelzetes pecsétje látható, mellette balról a püspök, *Stephanus Lázár mp. praeses et superintendens*, jobbról a főjegyző, *Sigismundus Nagy mp. actuarius* aláírása olvasható.³¹ A második, ötvennégy évvel később kiadott oklevél szedése eltér az 1805-ben kiállítottól, de városképes S iniciáléja alapján megállapítható, hogy ez is a református nyomdában készült. Az 1859. augusztus 31-én tartott kolozsvári zsinat Nagyajtai Répási Mihály nagysolymosi lelkész nevére állította ki. Aláírói Székely Mózes püspökhelyettes és Kriza János helyettes főjegyző. A magyar nyelvű főtanács körpecsétet vörös viaszba nyomták. Az oklevél érdekessége, hogy valószínűleg a felszentelt javította nevét utólag Repa alakról Répásira.

A latin oklevelek kifogyása után már csak magyar nyelvűeket nyomtattak, erre vonatkozó adatot 1929-ből találtam, de valószínűnek tartom, hogy már korábban kinyomtathatták. 1929-ben fogadta el az Egyházi Képviselő Tanács Tóth István (1892–1964) grafikus és festő, kollégiumi rajztanár tervezetét a lelkészi oklevélről, amelyet aztán a Minerva műintézetnél ki is nyomtattak. Az M iniciálé két szára gótizáló keresztosztós ablakot vesz közre, amelyet gazdag növényi ornamentika keretez. A szőlőindákat és akantuszleveleket ötvöző díszítés lenyúlik a lap aljáig.³² A címben olvasható U, E, és P iniciálékat is szőlőindák futják körbe. Sajnos az eredeti rajzot valaki kiemelte a levéltárból, és csak a kíséző iratok maradtak meg. Az oklevél szövege:

„Mi, az Unitárius egyház Püspöke, esperesei és Főtanácsa ezennel tudtára adjuk mindazoknak, akiket illet, hogy Tiszteletes *N. N.* atyánkfiát egyházi ünnepélyes szertartásunk szerint, kezünknek fejére tétele mellett, esedezve számára az egy élő Istentől az igaz hit világosságát és a szent lélek erejét, Isten ígéjének az unitárius keresztény vallás felfogása szerint való hirdetésére, szent szolgálatra törvényesen és ünnepélyesen felszenteltük. Felhatalmaztuk az unitárius papi hivatással járó minden jognak és kötelességnek teljesítésére és gyakorlására, az Úr Jézus evangéliumán alapuló unitárius keresztény vallásunk igazságainak, hitelveink szellemében és irányában való tanítására és hirdetésére, hogy az a gondjaira

³¹ Székelykeresztúri levéltár.

³² Ta-I 223/1929. [EKT 1031/1929]. MUEKvGyLt.

bízott lelkek üdvére, anyaszentegyházunk épülésére, Istenországa terjesztésére, az igazság, szabadság, szeretet és béke előmozdítására szolgáljon.

Minthogy az Úrban szeretett atyánkfia mindezekre, valamint a feddhetetlen erkölcsös életre s hivatása teljesítésében a kitartó, lelkes és áldozatra kész munkára, nyilvánosan letett ünnepélyes esküjével magát elkötelezte, részére ezt a bizonyítványt Főtanácsunk pecsétjével, a Püspök és Főjegyző aláírásával megerősítve kiadtuk összegyűlt gyűlésünkből.

Az Úrnak esztendejében hónap napján.”

Az oklevelet a püspök és főjegyző írták alá. Az 1967. február 26-án tartott lelkészszenteléskor megállapították, hogy a nyomtatvány szövege „*módosítást kíván*”. Az E. K. T. 1968 márciusában elfogadta az elnökség és a Misszó Bizottság javaslatát, és az új oklevél kiadásáról határozott.³³ Az oklevél szövegében a következő részeket módosították: „*az Úr Jézus evangéliumán alapuló*” részt „*Jézus evangéliumán alapuló*”-ra, „*az unitárius papi hivatással*” részt „*unitárius lelkészi hivatással*”-ra. Az „*Istenországa terjesztésére, az igazság, szabadság, szeretet és béke előmozdítására*” részből 1968-ban kimaradt a „*szabadság*”. 2005-ben ezt a szöveget is tovább nyirbálták, ezúttal azonban úgy, hogy egyetlen bizottság sem látta és hagyta jóvá a módosításokat. A stiláris módosításoktól eltekintve (*esedezve – kérve*) teológiai változtatások is történtek. Az előző oklevél szövegében az állt, hogy N. N. tiszteletest „*Isten igéjének az unitárius keresztény vallás felfogása szerint való hirdetésére*” szentelték fel. Az új verzióban nem Isten igéjének, hanem „*Jézus evangéliumának az unitárius keresztény vallás felfogása szerint való hirdetésére*” kapott felhatalmazást a lelkész. Némi malíciával azt mondhatnám, hogy 2005 után a lelkészek csak az Újszövetséget prédikálhatják. „*A Jézus evangéliumán alapuló unitárius keresztény vallásunk igazságai*” is rútol megkurtult és pusztán „*unitárius hitünk igazságai*” lett belőle. Talán nem ártana újból felülvizsgálni a lelkészi oklevél szövegét...

Az oklevelek ismertetése után a lelkészi eskü szövegét is érdemes röviden ismertetni. A lelkészek kezdetben nem esküt (juramentum), hanem fogadalomat (votum) tettek. Ennek latin nyelvű szövegét 1654. június 21-én a derzsi zsinaton jegyezték be a jegyzőkönyvbe, ez olvasható az 1694-ben kiadott rendtartás utolsó

³³ EKT jegyzőkönyve az 1968. március 4-i ülésről 31.[158] pont alatt. (181/1968 EKT iktatószám alatt). MUEKvGyLt.

oldalán is.³⁴ 1761. június 14-én a vargyasi szinódus ezt kénytelen volt kiegészíteni, mert Dersi Varga György városfalvi majd homoródújfalvi pap azt állította, hogy ő nem esküt, hanem ígéretet tett, ezért a zsinaton a következő határozatot hozták: „Difficultásba jövéen némelyek előtt, hogy a consecrandusok votumában a juramenti terminus nincsen, tetszett a consistoriumnak, hogy ezek a terminusok: *Juro per Deum vivum et aeternum, vigireque ezen votumnak formulájához adassanak.*”³⁵ Az eskü magyar szövegét 1842. július 6-án határozta meg a kolozsvári főtanács,³⁶ és apróbb változtatásokkal érvényben volt 1977-ig, amikor is az eskü szövegébe bekerült a következő mondat: „*Hazámat, mint hű állampolgár és jó hazafi szolgá- lom.*” Ezt a kompromisszumot az egyház kénytelen volt megkötni. Az 1949-ben

³⁴ „Ego supra scriptus N. N. vigore hujus mei scripti promitto testatumque facio me in Ecclesiastica functione mea, gregi mihi divinitus commissio, non tantum salutari doctrina verum etiam vitae sanctimonia pro virili praefuturum, viam, que ad aeternam illam animarum salutem ducit, sobrie juste & sancte vivendo praeiturum; nihil eorum, quae ad emolumentum ecclesiae spectant, intermissurum; nullamque laborum molestiam, quantumvis cum propriae valetudinis, fortunarum; imo vitae jactura conjunctam (dummodo coelestis veritatis, quae est cum pietate, incremento, & profectui velificet) subterfugiturum; iisque qui ab Ecclesia & Deo mihi praepositi sunt, obsequium sine tervigersatione, murmure, aut contumacia, secundum tenorem Ecclesiasticae disciplinae, contestaturum, eoque me totum comparatum, quo cum bona conscientia, fide sincera & dilectione non fucata officio meo defunctus, aliquando dignus judicer, qui audiam vocem illam Domini nostri: »Euge serve bone, fidelis fuisti super pauca, constituam te super multa.«.» *Disciplina Ecclesiastica...* 1694, 29–30.

³⁵ Protocollum... II., 199.

³⁶ „Én N.N. esküszöm az egy élő igaz Istenre, mennynek és földnek teremtőjére, s adott írá- som erejénél fogva ígérem és fogadom: hogy én egyházi hivatalomban az Istentől reám bízott nyájnak, nemcsak az idvezítő tudománnyal, hanem teljes tehetségem szerint szent étellel is elő- járó leszek, és azon úton, mely a lelkek amaz örök idvességére vezet, józanul, igazán és szentül élve előmenyek; azonkívül, mik az anyaszentegyház javára tartoznak, semmit el nem mulatok, és semminémű terhes szolgálatot, ha szinte egészségem, földi javaim s életem veszedelmeztetésével volna is egybekötve (csak hogy a kegyességgel párosult mennyei igazságnak növekedésére s elő- menetére szolgáljon) ki nem kerülök. Az Isten és Anyaszentegyház által rendelt előjáróimnak az egyházi törvények értelme szerint minden vonakodás, zúgolódás és vakmerőség nélkül engedel- meskedem, és magamat teljes erőmből úgy alkalmazom, hogy tisztemet lelkiismerettel, igaz hit- tel, tiszta szeretettel végezve bé, egykor méltónak ítélfhessem meghallani urunk ama szózatát: „Jól vagyon jó és hív szolgám, kevesen voltál hív, többre bízlak ezután”. Esküszöm továbbá, hogy vala- mint most semminémű titkos társulatokba béavatkozva, se felséges fejedelmünk örökös birodal- mában, se azon kívül nem vagyok, úgy ezután is béavatkozni nem fogok. Isten engem úgy segéljen, s úgy adja lelkem idvességét.”

elfogadott vallásügyi törvény kimondta, hogy a lelkészek hivataluk elfoglalásakor előljáróik előtt esküt tesznek. Ennek szövege magyar fordításban a következő: „Mint Isten szolgája, ember és állampolgár, esküszöm, hogy hűséges leszek a néphez, és megvédem a Román Népköztársaságot mind a külső, mind a belső ellenséggel szemben. Esküszöm, hogy betartom a Román Népköztársaság törvényeit, és megtartom az állam által előírt hivatali titkot. Isten engem úgy segítjen.”³⁷ Nem találtam egyetlen olyan adatot sem, hogy lelkészeink ezt a szöveget valaha is elmondták vagy aláírták volna.

Az eskü szövege mellett érdemes megvizsgálni a felszenteléskor mondott imádságokat is. Ezek magyar szövegét is 1842-ben határozták meg. A mintaként közölt hét imádság közül az alább olvasható ötödik vált általánosan elfogadottá, olyannyira, hogy 1972-ben tartott zsinaton még ezekkel a szavakkal könyörgött Kovács Lajos püspök az ifjú lelkészekért. Szögletes zárójelben olvasható az, amit az 1840-ben elfogadott könyörgésből elhagytak.

„[Tiszta szentségű Isten, úr Jézus Krisztus dicsőséges atyja és Istene!] Örökkel való Felség! Egyedül igaz Isten! Szent lelked [mennyei] drága kenetével illesd és szenteld meg dicsőségednek ezen új szolgálóit, kiket a [Szent] Apostolok gyakorlatát követve, kezeinknek rátételek mellett, Szent lelked hathatós erejéért esedezve, kibocsátunk az Evangélium hirdetésére: adj nekik tiszta világos értelmet, és józan kegyes szívet az evangéliumi igazságok hathatós hirdetésére és jó példával való követésére, hogy a kegyességnek tüköréi lehessenek. Erősítsd őket, hogy a Te szeretetedtől sem magasság, sem mélység, sem élet, sem halál [se semmi némü hatalom] el ne szakaszthassák, szent hivatásuk körében jót tegyenek mindenkivel személyválogatás nélkül, követvén [mint egyházi szolga kegyes Mesterének az Úr] Jézusnak, és Apostoloknak példáját. [Tanítson, oktasson, világosítson, dorgálódzék, feddőzzék, s mindeneket a te neved dicsőségére cselekedjék. A Krisztus nyájára vigyázzon, mint jó Pásztor azt legeltesse, nem kényszerítésből, hanem örömet, nem kívánva rút nyereséget, hanem szíve szerént cselekedje az

³⁷ Román eredetiben: „Ca slujitor al lui Dumnezeu, ca om și ca cetățean, jur de a fi credincios Poporului și de a apăra Republica Populară Română, împotriva dușmanilor din afară și dinăuntru. Jur a respecta legile Republicii Populare Române și de a păstra secretul în serviciul orânduit de Stat. Așa să-mi ajute Dumnezeu!”

Legea pentru regimul general al cultelor religioase din Republica Populară Română. Cap. II. art. 21.

Úrnak akaratját élete véglegéig a jövendő megjutalmaztatás bizonyos reménye alatt.] Az unitárius anyaszentegyház híveire vigyázzanak, mint jó pásztorok életük végéig. Ámen.”

Az új szertartási rend elfogadásakor ezt a könyörgést is felejtésre ítélték. A lelkézszentelés liturgiája az 1999-ben elfogadott szertartásrend szerint a következő:

Az Egyházi Képviselő Tanács előadója előterjeszti a Tanács jelentését a Zsinat Főtanács istentiszteleten tartandó lelkézszenteléséről.

Lelkézszentelési istentisztelet és szertartás.

Rendes vasárnapi istentisztelet megállapított rend szerint a szolgálattelévő szószékről való lejöveteléig.

Ének (193. sz.)³⁸

Lelkézszentelési beszéd.

Püspök felhívására főjegyző felolvassa a felavatandó lelkészek névsorát kinevezésük sorrendjében, akik nevük hallatára felállnak.

1. Püspök az úrasztala mellől a következő kérdéseket intézi a felavatandó lelkészekhez:

a. Készek vagytok-e az unitárius lelkészi hivatás vállalására, Isten és ember szolgálatára? (Készek vagyunk.)

b. Fogadjátok-e, hogy Jézus evangéliumán alapuló unitárius keresztény vallásunk hitelveit megtartjátok és hirdetitek, híveiteket is vallásos és erkölcsös életre vezetitek, anyaszentegyházunk épülésére és Istenországa megvalósulására? (Fogadjuk.)

c. Készek vagytok-e fogadásteleleteket a lelkészi eskü letételével megpecsételni? (Készek vagyunk.)

2. Püspök felhívására főjegyző beveszi az esküt. „Én, N. N. esküszöm az egy örök igaz Istenre, hogy lelkészi tisztségemben híven és lelkiismeretesen járok el. Vallásomat és egyházamat hűséggel szolgálom.

A jézusi evangéliumot az unitárius vallás hitelvei szellemében, értelmi és lelkiismereti meggyőződésem szerint hirdetem és tanítom.

³⁸ Ez a Zsolt 70 parafrázisa, az eredeti szöveg Tordai Jánostól származik, a 2–4. versszakokat elhagyták, és a szövegen is módosítottak.

Az Unitárius Anyaszentegyház előhaladásáért mindent megteszek, semmit el nem mulasztok, és semminemű terhes szolgálatot ki nem kerülök.

Az egyházi törvényemnek és előjáróimnak az Egyház Alaptörvénye szerint vonakodás nélkül engedelmeskedem.

Minden erőmből arra törekszem, hogy példaadó élettemmel, Isten és ember szolgálatával egyházamat és Istenországát építhessem.

Isten engem úgy segéljen és úgy adja lelkem üdvösségét. Ámen.”

3. Eskütétel után a püspök, főjegyző, esperesek, teológiai tanárok, előadó és felkért lelkészek a felavatandó fejére teszik kezüket, és egy-egy bibliai idézetet mondanak. Ezután – a kézrátétel alatt – a püspök Isten áldását kéri a felavatott lelkészekre.

4. Ezt követően a főjegyző kinyitja a felavatott lelkészek anyakönyvét, és felhívja őket, hogy kinevezésük sorrendjében írják be nevüket.

5. A püspök átadja a lelkészi oklevelet egy-egy bibliai mondás kíséretében.

6. A felavatott lelkészek egyike köszönetet mond a Zsinati Főtanácsnak.

7. Záróének. (199. vagy 214. sz.)

Az ún. papi szigorlatot a zsinaton vagy ritkábban a partiálison tették le a lelkészjelöltek, 1859. augusztus 30-án a kolozsvári zsinat rendelte el azt, hogy a három év teológiát végzett ifjak általános vizsgára köteleztetnek a tanult tárgyakból a kirendelt bizottság előtt. A kandidátusok vagy lelkészjelöltek zsinat előtt való cenzúráztatása ezzel végleg megszűnt, és helyét a lelkészképesítő vizsga vette át.

A kötet ünnepeltje lelkészszemzedékek hosszú sorát készítette fel a „cenzúrára”, mi mást kérhetnék, mint azt, amit unitárius eleim is hangos szóval papszenteléskor kértek: *„Nagy jószágú Isten, minden irgalomnak Szent Atyja, kinek intésére és parancsolatára a magosságok lesüllyednek, a mélységek felemelkednek, tekints le mennyből ezen te alázas szolgádra; adj neki erőt és tehetséget (...) hogy a te szent nevedet mindenkor és mindenben dicsérhesse.”*³⁹

³⁹ Részlet a lelkészszentelő imádságból.